

ZOOSCENA: ANIMALIZAM I IZVEDBENI STUDIJI (IV.DIO)

Priredila: Suzana Marjanić

Predgovor

Ususret zelenim kazališnim i izvedbenim studijima

Četvrti dio tematskoga bloka *Zooscena: animalizam i izvedbeni studiji* možemo otvoriti upitom o etici izvedbe mnoštva zabavnih gastronomskih emisija na našim TV programima, gdje se otvaraju i etičke dvojbe o pitanju statusa životinja prije klanja i priprema za konzumaciju. Navedimo primjer: nakon što je na *Novoj TV* u *IN magazinu* (ožujak 2009.) prikazao gastronomski priklog o peki u kojemu je pripremio kozlića, gastronomad Rene Bakalović odlučio se u svojoj kolumni u *Večernjem listu* (*Žrtve na oltaru gastronomije, Večernji list – Obzor*, 28. ožujka 2009., str. 38) objaviti i e-mail jedne anonimne gledateljice koja ga je upozorila da je mogao

iskazati "makar malo poštovanja" prema toj pripremljenoj životinji te je u navedenom članku TV gastronomad uključio i pitanje etičke dvojbe, odnosno njegovim riječima: *lako sam odavno postao rutinerski medijski debelokožac, i razne etičke dvojbe nad kojima bih trebao zdvajati više ni ne zamjećujem, male slatke životinje koje jedem ipak me navode na razmišljanje. Često ih vidam na farmama, pašnjacima, u klaonicama pred smrt.* Istina, nadalje autor kolumne pridodaje da ne zna kako se pokazuje "malo poštovanja" prema kozliču te sarkastično zapisuje: *Za početak valjda tako što ga se ne jede, pretpostavljam da je podrazumijevala gledateljica.* Očito je da je gledateljica, a čega je, dakako, svjestan i prvi hrvatski gastronomad, ciljala na izvedbenu gestu dotičnoga gospodina kada je jednoga jarca prvo poljubio, istaknuvši – *Licemjerno ćemo se i poljubiti. Bok! Joj, da ti znaš, siroti, koje su moje zle namjere!* – da bi potom ostalim životinjama (kozličima,

Theresa J. May otvara kritiku na kazališne studije zbog njihova mlakoga, gotovo neznatnog bavljenja ekokritikom i pritom predlaže smjerove za ekokritičke rasprave u kazalištu.

Gvanako, cirkus Safari, Zagreb, listopad 2009.

ma, jarcima, a prije svega – magarcima) bilo pridodano sinkronizirano hihotanje i smijuljenje. Toliko ovom prigodom o etičkoj *televizičnosti* zabavnih gastronomskih emisija na našim TV programima. Dakle, očito je da spomenuta gledateljica, dakako, nije mislila na radikalnu i pritom utopijsku projekciju u kojoj bi Rene Bakalović odbio pripremiti kozlića u peki, nego samo na moguće i lako ostvarivo, pruženo dostojanstvo koje gastronomadi mogu iskazati u etičkom tretmanu sa životinjama prije samoga klanja, kulinarne pripreme.

No, krenimo ukratko na prikaz četvrtoga dijela tematskoga bloka *Zooscena: animalizam i izvedbeni studiji* koji otvaramo člankom *Poslije Bambija: ususret opasnoj ekokritici u kazališnim studijima* Therese J. May u kojemu autorica upozorava kako je već Erika Munk istaknula da su šutnja većine dramskih pisaca o okolišu kao političkom pitanju kao i zanemarivanje ekoloških implikacija kazališnih formi koju provode kritičari prilično začudujuće. Jednako tako Theresa J. May upućuje kako je Una

Chaudhuri istaknula da problem navedenoga zanemarivanja vjerojatno počiva u europskoj / američkoj kazališnoj "programatski antiekološkoj" humanističkoj paradigmati. Pritom Theresa J. May ne zaoblazi spomenuti kako joj je često zbog njezinoga "zelenoga" angažmana znalo biti postavljeno pitanje usmjereno na ljudska prava, a koje se nerijetko kao oštrica napada odašilje i (dubinskim) ekolozima, posebice aktivistima za prava, odnosno oslobođenje životinja. Tako autorica zapisuje: *U tom me stilu jedan kolega ukorio za moje tzv. ekološke "Bambi-jeve" interese.* U spomenutom članku Theresa J. May, među ostalim, nudi ekočitanje komada *Koza, ili Tko je Sylvia?* Edwarda Albeeja, koje je srodno interpretaciji te drame iz ekoperspektive Une Chaudhuri u njezinome članku (*Ne) gledati u lice životinji, ili obezličene životinje: zoezija i izvedba*, čiji smo prijevod objavili u prvome dijelu ovoga zooloka (*Kazalište*, broj 31/32, 2007.). Ne znam koliko je vidljivo, ali prethodno spomenuti gastronomski kozlič, koji je završio u peki Renea Bakalovića,

čini mi se, može poslužiti kao uvod u interpretaciju Albeejeva komada *Koza, ili tko je Sylvia?*, a s kojom je Martin ostvario zoofilni odnos i koju u završnim trenucima drame Martinova supruga Stevie vuče, poteže za sobom kao zaklano i krvavo tijelo, potvrđujući time tragičnost i kože Sylvije, a ne samo tragičnoga *jarca* (grč. *trágos*). Osim toga, Theresa J. May pokazuje kako se korisna preklapanja s ekokritikom mogu naći u ovim disciplinama: npr. etnički studiji, ženski studiji, rodni i postkolonijalni studiji, sociologija, kulturna geografija, ekološki studiji, ekohistorija, primijenjene umjetnosti, kazališni i izvedbeni studiji, krajobrazni dizajn, urbano planiranje, upravljanje prirodnim bogatstvima, ekološka filozofija i ekofeminizam. Ukratko: Theresa J. May ovim člankom otvara kritiku na kazališne studije zbog njihova mlakog, gotovo neznatnoga bavljenja ekokritikom i pritom predlaže smjerove za ekokritičke rasprave u kazalištu. Pritom je njezin ekokritički članak tematski srodan članku *Teorija s ruba: životinje, ekokritika, Shakespeare* Simona C. Estoka, čiji smo prijevod, isto tako u prijevodu Sabine Marić, objavili u drugom zoolokom (*Kazalište*, broj 35/36, 2008.).

Svakako bih istaknula da su inicirani i *green cultural studies* (zeleni kulturalni studiji), kako je imenovana knjiga Jhana Hochmana (*Green Cultural Studies: Nature in Film, Novel, and Theory*, Moscow, Idaho: University of Idaho Press, 1998.) u čijem uvodnom poglavlju autor detektira kako su kulturalni studiji inicirani u "zelenom". Naime, Stuart Hall, središnja figura britanskih kulturalnih studija, nije polazio samo od talijanskoga marksista Antonija Gramscija nego i od ideja Frankfurtske škole, u okviru čega i od Horkheimerova i Adornova raskrinkavanja prosvjetiteljske dogme o prirodi koja slijedi recepturu Francis Bacona (bekonovski kredito) o tome da je čovjek navodno središte svemira u okrilju antropocentrične prakse tehnološkoga "vladanja prirodom". Ipak, Jhan Hochman apostrofira kako mnoge humanističke discipline (sektorijalizmi) nisu prihvatile *zelene* pristupe s obzirom

na to da njihovo epicentralno područje čine čovjekosredišnji kategoremi – rasa, klasa, rod i spol.

Nadalje, Andreas Höfele u članku *Zoologija tragedije: o ljudima i životinjama u Shakespeareovim djelima* pokazuje kako antropologija Shakespeareovih drama ljudsku prirodu promatra u transgresiji prema životinjskom entitetu, dakle, upravo suprotno od idealističkoga humanizma koji čovjeka izdiže iznad životinje i pritom, među ostalim, promatra srodnost i suodnos između kazališta, književno posredovanoga igrokaza o mučeništvu i hajke na medvjede. Naime, u rano su moderno doba u Engleskoj kazalište i krvavi sportovi (huškanja životinja) međusobno bili povezani i upravo su prva javna kazališta u Londonu bila sagrađena na mjestu medvjede jame s medvjedom prikovanim o stup (*bearpit*). Tako je 1616./1617. poduzetnik Christopher Beeston zaposlio Iniga Jonesa da modificira prostor za borbu pijetlova (*cockpit – borilište za pijetlove*) u Drury Laneu u kazalište i upravo se od tada prostor za borbu pijetlova Henrika VIII. u palači Whitehall počeo koristiti za kazališne predstave (usp. Jason Scott-Warren: "When Theaters Were Bear-Gardens; or, What's at Stake in the Comedy of Humors", *Shakespeare Quarterly*, 54/1, 2003.). Dakle, unatoč jazu, katkad estetskom i etičkom ponoru između popularne (pučke) i elitne kulture, s obzirom na poveznicu između krvavih sportova (huškanja životinja) i kazališta među njima ipak počiva duboka arhetipska srodnost. Odnosno, kao što navodi Tillyard u *Elizabetinskoj slici svijeta*, da su propovijedi bile jednako tako dio života običnog elizabetanca kao, uostalom, i huškanja medvjeda, što je jedna od potvrda onodobne (točnije, svestremenske) etičke ambivalencije prema životinjskim entitetima.

Stephen Greenblatt (*Will in the World: How Shakespeare Became Shakespeare*, London, 2004.) zapisuje kako je Shakespeare i sam posjećivao te medvjede vrtove, ali iz profesionalnih razloga, da bude upoznat s onim što uzbuđuje onodobnu publiku te da je očito kako u tome nije

uživao. Pritom Greenblatt navodi podatak kako su elizabetanci medvjede doživljavali kao osobito ružna stvorenja koja utjelovljuju okrutnost i nasilje te podsjeća na scenu u *Veselim ženama windsorskim* (I,1) gdje Slender navodi kako mu se sviđa *igra* s medvjedima, ali da će je ipak pritom napadati i potom dodaje: "Ali žene doista ne vole medvjede – oni su ružna i gruba stvorenja." U okviru navedenoga Slender spominje i glasovitoga medvjeda Sackersona, iz arene Bear Garden (Medvjedi vrt) na desnoj obali Temze, u blizini Shakespeareova kazališta Globe (usp. Andreas Höfele: "Medvjed Sackerson", *Tvrđa*, 1-2, 2004.).

Jhan Hochman u okviru koncepta zelenih kulturalnih studija (*green cultural studies*) ističe kako mnoge humanističke discipline (sektorijalizmi) nisu prihvatile zelene pristupe s obzirom na to da njihovo epicentralno područje čine čovjekosredišnji kategoremi – rasa, klasa, rod i spol.

Ovom prigodom zahvaljujem Gigi Gračan što je za tisak priredila prijevod članka *Zoologija tragedije: o ljudima i životinjama u Shakespeareovim djelima* Andreasa Höfelea (prevela Štefanija Halambek) kao i samom autoru što je, kako mi je u e-mailu istaknula Giga Gračan, "ljubazno ustupio studiju za tisak (u prijevodu: ne potražuje naknadu u ime autorskih prava)".

Ovaj, četvrti dio zoolokom završavamo prikazom Magelijeve predstave *Barbelo, o psima i djeci* (drama Biljane Sribljanović) koja, dakako, nije samo predstava o djeci i psima nego je to predstava prije svega o braku i politici kao dvjema kategorijama koje srećom nisu dostupne ni djeci ni psima.

Toliko ovom prigodom, a nadamo se da ćemo unatoč globalnoj, posebice unatoč hrvatskoj recesiji i depresiji nastaviti i dalje s ovim tematskim zoolokom. Podsjetimo tako da je hrvatska specifična, korumpirana situacija omogućila da – unatoč Zakonu o zaštiti životinja, koji zabranjuje nastupe cirkusa s divljim životinjama – cirkus Safari s divljim životinjama boravi krajem 2009. godine u nekoliko naših gradova. Naime, zahvaljujući crnoj rupetini u Zakonu o zaštiti životinja, Ministarstvo poljoprivrede, ribarstva i ruralnog razvoja, Uprava za veterinarske inspekcije, Ministarstvo kulture i Uprava za zaštitu prirode u slučaju cirkusa Safari deve i ljame proglasili su domaćim životinjama! Tako je cirkus Safari doveo konje, magarce, koze, krave, deve i ljame, pri čemu su konji, magarci, koze i krave sudjelovali u predstavama, a ostale su životinje bile izložene posjetiteljima za fotografiranje. Naime, kao što je upozorila udruga Prijatelji životinja – cirkus Safari je dobio zabranu nastupa deva i ljama kao divljih životinja u cirkusu, ali nije dobio zabranu držanja spomenutih životinja, što je zabranjeno člankom 53., stavkom 1. spomenutoga Zakona. Također je izdana dozvola za izlaganje životinja, iako cirkusi prema članku 3., stavku 26. nemaju na to pravo. Pritom, jedan je od niza propusta, kako je to istaknuo Alen Crnčan ("Kako su deve i ljame u Hrvatskoj postale domaće životinje", *Zarez*, broj 270, 26. studenoga 2009.), bilo i izdavanje dozvole cirkusu Safari da dovede i jedinku zaštićene vrste gvanako (*Lama guanicoe*), koja se nalazi na popisu Konvencije o međunarodnoj trgovini ugroženim vrstama divljih životinja i biljaka (CITES). I nikom ništa, kako svoj članak poentira Alen Crnčan, aktivist za prava životinja.